

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

שתי בחינות בקריעת ים סוף

לפרשת בשלח (על פי שיעור של הרב יהודה ראק)

הסתירות בסיפור קריעת הים

בסיפור קריעת הים ניכרות שתי מגמות שונות, המתבטאות במה שהם בעצם שני סיפורים שונים. עיון בסתירות ובכפילויות שונות בתוך הסיפור יביא אותנו להבחנה בשני החוטים המשתזרים בו.

נגביל את עיוננו לעיקר הסיפור, כלומר, לפרק י"ד (למעט שני פסוקי הסיכום בסוף הפרק). אמנם גם בפסוקי הפתיחה של הפרשה יש יסודות של שני הסיפורים, ובשירת הים יש השלכות שלהם, אבל באלה לא נעיינו, אלא רק בפרק י"ד עצמו.

1. פרק י"ד:

וידבר ה' אל משה לאמר (ב) דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נכחו תחנו על הים (ג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר (ד) וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ויעשו כן (ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו (ו) ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו (ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם על כלו (ח) ויחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים ביד רמה (ט) וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי החירת לפני בעל צפן (י) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה' (יא) ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים (יב) הלא זה הדבר אשר דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבד את מצרים ממתנו במדבר (יג) ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תסיפו לראתם עוד עד עולם (יד) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון

(טו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (טז) ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה (יז) ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו (יח) וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה ברכבו ובפרשיו (יט) ויסע מלאך הא-לקים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם (כ) ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה (כא) ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים (כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם (כג) וירדפו מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשיו אל תוך הים (כד) ויהי באשמרת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים (כה) ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים (כו) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו (כז) ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים (כח) וישבו המים וכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד (כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם (ל) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (לא) וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו

יוצאים ביד רמה", ומשמע שהיציאה התרחשה רק אז, מאוחר יותר מפסוק ד'.

ב. בפסוק ה' כתוב "ויהפך לבב פרעה ועבדו אל העם, ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו. ויאסור את רכבו..." כלומר כדי שפרעה ירדוף אחרי בני ישראל לא היה צורך בחיזוק לבו, אלא הוא מעצמו החליט לרדוף. לעומת זאת מיד לאחר מכן כתוב "ויוחזק ה' את לב פרעה מלך מצרים וירדוף אחרי בני ישראל..". (ח'), ואם כן - חיזוק הלב היה נצרך.

ג. הרדיפה עצמה מתוארת פעמיים בפסוקים ח' - ט': "וירדוף אחרי בני ישראל... וירדפו מצרים אחריהם".

ד. בפסוק ט' כתוב "וישיגו אותם חונים על היס" כלומר הגיעו אליהם. אולם, לאחר מכן כתוב "ופרעה הקריב" (י') כלומר עוד לא הגיע, אלא רק התקרב.

ה. בפסוק י"ג משה אומר אל העם "התייצבו וראו את ישועת ה'". אם כן, בני ישראל אמורים להתייצב, כלומר - לעמוד במקומם. לעומת זאת, מייד לאחר מכן ה' אומר למשה "דברי אל בני ישראל ויסעו" (י"ד).

ו. לאחר שבפסוק כ"ג מסופר כיצד מצרים נכנסו אל תוך היס אחרי בני ישראל, נאמר בפסוק כ"ז "...וישב היס לפנות בקר לאיתנו, ומצרים נסים לקראתנו"; אם הם בתוך היס, כיצד הם נסים לקראת היס? ישנם עוד סתירות וכפילויות, ונדון בהן תוך כדי דיון מסודר בפרק.

שוב הסתירות על ידי חלוקת הסיפור לשתי בחינות שתי הבחינות בסיפור

הרב יהודה ראק מציע לענות על הסתירות הנ"ל ונוספות על פי שיטת הבחינות שפותחה ע"י הרב יהודה ברויאר זצ"ל. את דברי הרב ברויאר על אודות שיטתו ואת פרשנותו באמצעות שיטתו ניתן למצוא בספרו "פרקי מועדות" ו"פרקי בראשית" וכן בספר "שיטת הבחינות של הרב מרדכי ברויאר". לפי שיטת הבחינות, הקב"ה כתב את התורה במבנה ריבודי, עם סיפורים (או קטעים הלכתיים) מקבילים, 'בחינות' שונות, שכל אחד מהם יכול לעמוד ולהקרא בפני עצמו, באופן שתכנה סתירות ביניהם. לעיתים רבות הסיפורים משולבים זה בזה ליצירת סיפור מצורף. הסיפור המצורף מטשטש את נקודות המעבר מסיפור לסיפור, אבל גם משמר את הקשיים שבמעברים ביניהם. כל סיפור מביע תוכן עצמאי, שהוא חשוב כשלעצמו, ויש יחס ביניהם המצדיק את שילובם לסיפור אחד. באמצעות הקשיים הנובעים מצירוף הבחינות, כגון כפילויות וסתירות, ניתן לחשוף את שתי הבחינות העצמאיות ולאחר מכן לעמוד על משמעויותיהן

על פי הרב ראק, המפתח להבנת הבחינות בפרק שלנו הוא הסתירה הראשונה שעמדנו עליה לעיל: מחד, כל

נעיין תחילה בפסוקים הראשונים בפרק (שמות י"ד א-ד):

(א) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדֹל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל צֹפֶן נִכְחוּ תַחֲנוּ עַל הַיָּם: (ג) וְאָמַר פְּרַעֲה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִים הֵם בְּאַרְץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר: (ד) וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכְבַּדְהָ בְּפְרַעֲה וּבְכָל חִילוֹ וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' וַיַּעֲשׂוּ כֵן:

ה' פורש בפני משה את תכניתו: בני ישראל יחנו על היס, במקום שייראה לפרעה שהם התברברו בדרך ונתקעו ללא מוצא בשטח "הריגה". אני, ה', אחזק את נטייתו של פרעה לנצל את מצוקת ישראל, וכך פרעה ירדוף אחרי בני ישראל. מטרת כל התכסיס הזה הוא שהי יפרע מפרעה ומצבאו, וכך מצרים ילמדו לירא את ה'.

קריעת היס מצטיירת כאן כהצגה מבויימת בעלת תוצאה ידועה מראש: בעצם, בני ישראל מעולם לא היו בסכנה, וקריעת היס איננה תגובה למצוקה בלתי צפויה. ה' תכנן את הכל מראש, וגילה את תכניתו למשה.

נדלג קדימה לשלב שבו ישראל כבר עומדים על היס וה' מורה למשה על בקיעת היס (שמות י"ד ט"ו - י"ח):

(טו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מֶה תַצַּעַק אֵלַי דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: (טז) וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ וַיִּטֶּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעֵהוּ וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה: (יז) וְאֲנִי הֲנִי מַחְזֵק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאִכְבַּדְהָ בְּפְרַעֲה וּבְכָל חִילוֹ בְּרַכְבּוֹ וּבְפָרְשָׁיו: (יח) וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְבִּדִי בְּפְרַעֲה בְּרַכְבּוֹ וּבְפָרְשָׁיו:

מפסוקים אלו משמע שמשה צעק אל ה' מפני הסכנה שנקלעו אליה, וה' ענה לו שיבקע את היס, והוא (ה') יחזק את לב פרעה ויפרע מהמצרים.

אותם לשונות מפתחת הפרק חוזרים כאן, אך משמע כאן שזהו חידוש שטרם נודע למשה. אם כן, לכאורה בפנינו סתירה בין תחילת הפרק (פסוקים א' - ד') המציירת תכנון מראש של קריעת היס, תכנון אותו הודיע ה' למשה; ובין פסוקים ט"ו - י"ח מצוירים ציור של משה שמתוך צרה צועק אל ה' ונענה בתכנית חדשה של ה', אשר מבחינת תכניה זהה לתכנית המתוארת בפתיחת הפרשה.

בנוסף, ישנן סתירות וכפילויות נוספות בפרשה, ונביא בשלב זה כמה מהן:

א. בפסוק ד', אחרי הציווי על התכנית, כתוב "ויעשו כן", כלומר - מילאו אחר הציווי וחנו על היס במקום המדוייק שנאמר להם. אם כן, בני ישראל כבר יצאו ממצרים, ובשלב זה של הסיפור הם כבר הספיקו לחנות בקצה המדבר (ראו גם לעיל, פרק י"ג פסוק כ'). אולם, בפסוק ח' כתוב "וירדוף אחרי בני ישראל, ובני ישראל

מֵאֵד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה': (יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה
הַמְבִלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מִה
זֹאת עֲשֵׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם: (יב) הֲלֹא זֶה הַדְּבָר
אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמָּנוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת
מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת מִצְרַיִם מִמָּתְנֵנוּ בְּמִדְבָּר: (יג)
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֶל תִּירְאוּ הַתִּיַצְבוּ וַיֵּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת
ה' אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם
הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרִאֲתֶם עוֹד עַד עוֹלָם: (יד) ה' יִלְחֶם לָכֶם
וְאַתֶּם תַּחֲרֹשׁוּן: (טו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִה תִצְעַק אֵלַי
דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ: (טז) וְאַתָּה הָרִם אֶת מִטְאֵךְ
וְנִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיִּבְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ
הַיָּם בַּיָּבֵשׁ: (יז) וְאַנִּי הִנְנִי מַחְזֵק אֶת לֵב מִצְרַיִם וַיִּבְאוּ
אֲחֵרֵיהֶם וְאֶפְבֹּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ בָּרַכְבוּ וּבְכַפְּשָׁיו:
(יח) וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּהַכְבִּדִי בְּפָרְעָה בָּרַכְבוּ
וּבְכַפְּשָׁיו:

להלן, הבחינה אשר אליה שייכים פסוקים א' - ד' תיקרא
בחינה I; הבחינה האחרת, של פסוקים ט"ו - י"ח,
תיקרא בחינה II.

את פסוקים א' - ד' כבר שייכנו (ל-I), ולכן נמשיך עם
פסוק ה': "ויוגד למלך מצרים כי ברח העם, ויהפך לבב
פרעה ועבדיו..." בפסוק זה פרעה מתואר כמתחרט
ומחליט באופן עצמאי על רדיפה, בניגוד לפסוק ח'
(בחלקו הראשון) המתאר שה' חיזק את לב פרעה. פסוק
ח', אם כן, מתאר את הגשמת התכנית האלוקית
מפסוקים א' - ד', ולכן פסוק ח' (לפחות חלקו הראשון)
שייך ל-I, בעוד פסוק ה' שייך ל-II.

פסוקים ו' - ז' מהווים המשך ישיר של פסוק ה' (השייך
ל-II), וברור שהם אינם יכולים לבוא לפני חיזוק הלב
בפסוק ח' (השייך ל-I). לכן, פסוקים ה' - ז' הם יחידה
אחת, השייכת ל-II.

נמצא, שב-I ה' אומר ועושה: לאחר הציווי על התכנית
האלוקית בני ישראל עושים את חלקם וחונים במקום
המבוקש ("ויעשו כן" [ד']), ומייד ה' עושה את חלקו
ומחזק את לב פרעה (ח'). לעומת זאת, ב-II, הסיפור לא
מתחיל עם יוזמה של ה', אלא עם מהלך של מצרים,
המתחרטים על שילוח בני ישראל.

פסוק ח' כולל את שני החלקים הבאים: ח'1: "ויחזק ה'
את לב פרעה מלך מצרים"; ח'2: "וירדוף אחרי בני
ישראל, ובני ישראל יוצאים ביד רמה". אלו הם שני
משפטים נפרדים, אשר יש לדון לגבי כל אחד מהם לאיזו
בחינה הוא שייך.

את ח'1 כבר שייכנו ל-I. ח'2 מתאר את יציאת בני ישראל
ממצרים עתה, בשלב זה של הסיפור. ב-I, בני ישראל כבר
חונים על הים בשלב זה של הסיפור, ולכן ח'2 שייך ל-II.
תחילת פסוק ט' (ט'1: "וירדפו מצרים אחריהם") מהווה
כפילות ביחס ל-ח'2 (השייך ל-II) כפי שצינו לעיל, שהרי

האירוע של קריעת ים סוף מתואר כמהלך מתוכנן, אשר
מטרתו היא ללמד את מצרים לקח: "וידעו מצרים כי
אני ה'" (פסוק ד'); זוהי הבחינה הפותחת בפסוקים א' -
ד'. לעומת זאת, פסוקים ט"ו - י"ח שייכים לבחינה
אחרת; בבחינה זו, השנייה, בני ישראל היו בדרכם
ביציאה ממצרים, בתגובה לכך פרעה החליט לרדוף
אחריהם ובני ישראל נקלעו לצרה. רק בשלב זה החליט
ה' להציל את בני ישראל על ידי קריעת הים, באמצעות
חיזוק לב פרעה כדי שהוא יכנס אל תוך הים. עיקר
תפקידה של קריעת ים סוף בבחינה זו איננה לימוד
מצרים "כי אני ה'", אלא הצלת בני ישראל. כלומר -
הסיפור איננו חלק מן המאבק המתמשך בין ה' לבין
מצרים, אלא חלק ממערכת היחסים שבין ה' לישראל.

אמנם גם בבחינה השנייה ה' מוסיף "וידעו מצרים כי אני
ה' (י"ח), אך בבחינה זו ידיעת מצרים "כי אני ה'" היא
מטרה משנית, העולה רק בעקבות העובדה שהמצרים
רדפו אחרי בני ישראל עד ים סוף. כך משמע גם בלשון
הפסוק "וידעו מצרים כי אני ה' בהכבדי בפרעה" (י"ח):
ידיעה זו איננה מטרת ההכבדות בפרעה, אך הידיעה
תהיה תוצאה ברוכה שלה. בפסוק ד', לעומת זאת,
השייך לבחינה הראשונה, המילים "וידעו מצרים כי אני
ה'" הן המילים האחרונות של התכנית - מטרתה
הסופית.

חלוקת פסוקים א' - י"ח לשתי הבחינות

כעת, עלינו לחלק באופן שיטתי את פסוקי הפרק בין
הבחינות השונות, בהתאם לכפילויות והסתירות השונות
לאורך הפרק. תוך כדי החלוקה נציין את ההבדלים בין
הבחינות ואת משמעותם.
לשם החלוקה, נביא תחילה את לשון החלק הראשון של
הפרק פסוקים (א' - י"ח).

2. הסיפור על פי חלוקה I:

(א) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁבּוּ וַיִּחַנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירָת בֵּין מִגְדַל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַעַל
צֹפֵן נִכְחוּ תַחֲנוּ עַל הַיָּם: (ג) וְאָמַר פְּרַעֲה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נִבְכִים הֵם בְּאַרְצָךְ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר: (ד) וְחִזַּקְתִּי אֶת לֵב
פְּרַעֲה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאֶפְבֹּדָה בְּפָרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ וַיִּדְעוּ
מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' וַיַּעֲשׂוּ כֵן: (ה) וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי
בָּרַח הָעָם וַיִּהְפֹּךְ לִבָּב פְּרַעֲה וַעֲבָדוּ אֶל הָעָם וַיֹּאמְרוּ מִה
זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שָׁלַחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעִבְדֵנוּ: (ו) וַיֹּאסֶר אֶת
רַכְבוֹ וְאֶת עַמּוֹ לְקַח עִמּוֹ: (ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹר
וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלְשָׁם עַל פְּלוֹ: (ח) וַיִּחַזַּק ה' אֶת לֵב
פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יִצְאִים בְּיַד רְמָה: (ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ
אוֹתָם חֲנִים עַל הַיָּם כָּל סוֹס רֶכֶב פְּרַעֲה וּפְרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל
פִּי הַחִירָת לִפְנֵי בַעַל צֹפֵן: (י) וּפְרַעֲה הִקְרִיב וַיִּשְׂאֹב בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעִים אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ

בתגובות שונות של אנשים שונים, אך מכל מקום, מנקודת מבט של פשוטו של מקרא מדובר בתיאורים שונים, ולכן מסתבר שמדובר בבחינות השונות. פסוק י', כפי שאמרנו, שייך ל-II, ופסוקים י"א- י"ב, אם כן, שייכים ל-I.

התגובות השונות של העם מתאימות למגמות הבחינות. ב-I, העובדה שמדובר בתכנית אלוקית במסגרת מלחמת ה' במצרים מתחדדת בכך שלמרות שישראל התלוננו, ואולי לא היו ראויים להנצל, התכנית ממשיכה כדרכה. התנהגות ישראל לא מעלה ולא מורידה, כיוון שמגמת ה' בתכניתו איננה קשורה אליהם. לעומת זאת, ב-II, מדובר בסיפור על מערכת היחסים שבין ה' לישראל. בסיפור זה התורה מדגישה את מה שנדרש כדי לזכות בישועת ה' - תפילה וזעקה אל ה'.

בדברי משה אל העם בפסוקים י"ג - י"ד ("ויאמר משה אל העם: אל תיראו, התיצבו וראו את ישועת ה'...") ניכר שמשה כבר יודע על התכנית האלוהית ואיננו חושש, וזאת בניגוד לעולה מבחינה II, בה גם משה צועק עם בני ישראל אל ה'. גם הדרישה "התיצבו וראו את ישועת ה'", כלומר, "עמדו על מקומכם", עומדת בסתירה לנאמר בפסוק ט"ו (השייך ל-III), שעל בני ישראל לנסוע. לכן, פסוקים י"ג - י"ד שייכים ל-I, ומהווים תגובה של משה לתלונת בני ישראל בפסוקים י"א - י"ב.

את פסוקים ט"ו - י"ח כבר שייכנו ל-II. נשים לב, שעולה מדברים אלה שהציווי על בקיעת הים נאמר למשה רק בבחינה II. בבחינה I, ישראל חונים על הים ומחכים לישועת ה', ואין ציווי למשה על בקיעת הים.

חלוקת פסוקים י"ט - כ"ט לשתי הבחינות

לפני שנמשיך בחלוקה, נביא את פסוקי ההמשך:

(יט) וַיִּסַּע מִלֶּאֱדָה הָאֱלֹהִים הַהַלֵּךְ לִפְנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֲנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם: (כ) וַיָּבֵא בֵּין מַחְנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֲנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֵר אֶת הַלַּיְלָה וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה: (כא) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיִּזְלַךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשַׁם אֶת הַיָּם לְחַרְבָּה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם: (כב) וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיְבֻשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִיְמִינֵם וּמִשְׂמָאלָם: (כג) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֵאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוֹס פָּרְעֹה רָכְבוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל תוֹךְ הַיָּם: (כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֶּקֶר וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מַחְנֵה מִצְרַיִם בַּעֲמוֹד אֵשׁ וַעֲנַן וַיִּהְיֶה אֶת מַחְנֵה מִצְרַיִם: (כה) וַיִּסַּר אֶת אֶפְרַיִם מִרְכַּבְתָּיו וַיִּנְהַגְהוּ בַּכְּבֹּדָת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אֲנוֹסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי ה' נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם: (כו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נִטָּה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיִּשְׁבּוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רָכְבוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו: (כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיִּשְׁבּוּ הַיָּם לִפְנוֹת בְּקֶרֶב לְאִיתָנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיִּנְעַר ה'

שניהם מתארים את רדיפת המצרים אחרי בני ישראל, ואין צורך לומר את ט' אחרי ח'²; לכן, ט' שייך ל-I. ההבדל בין שני תיאורי הרדיפה ניכר: בחינה II, הבאה לספר על הצלת ה' את בני ישראל מן הסכנה שנקלעו אליה, מדגישה את הסכנה הגדולה בכך שמצרים רודפים אחרי בני ישראל מיד עם יציאתם ממצרים: בני ישראל יוצאים, והמצרים מיד בעקבותיהם.

לעומת זאת, בבחינה I התכנית האלוהית מתחדדת בכך שה' מחזק את לב פרעה והוא מתחיל לרדוף אחרי בני ישראל רק אחרי שבני ישראל חונים על הים, במקום המיועד לשם המשך הגשמת התכנית.

פסוק ט'² ("וישיגו אותם חונים על הים, כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, על פי החירות לפני בעל צפון") מתאר שישראל כבר חונים על הים, במקום המדויק המתואר לעיל בפסוק ב' (השייך ל-I). לכן, גם ט'² שייך ל-I, ונמצא פסוק ט' כולו שייך ל-I.

כפי שצינו לעיל, חלקו הראשון של פסוק י' ("י¹: "ופרעה הקריב, וישאו בני ישראל את עיניהם, והנה מצרים נוסע אחריהם") עומד בסתירה לפסוק ט' (השייך ל-I), שהרי פסוק ט' מתאר שהמצרים כבר השיגו את בני ישראל, כלומר, הגיעו עד אליהם, בעוד שפסוק י' מתאר שפרעה רק מתקרב, אך עדיין איננו מגיע אל ישראל. לכן, פסוק י'¹ שייך ל-II. ראייה נוספת לשייך פסוק י'¹ ל-II היא הביטוי "נוסע אחריהם" - משמע שגם ישראל נוסעים, ולא חונים, בניגוד למסופר ב-I שישראל כבר חונים על הים.

כדי לשייך את פסוק י'², נסתכל לקמן בפסוק ט"ו, אותו שייכנו כבר ל-II. בפסוק ט"ו כתוב: "ויאמר ה' אל משה: מה תצעק אלי?", ומכאן, שמשה צעק אל ה'. אולם, לא נזכר בשום מקום לגבי משה באופן ספציפי שהוא צעק. על כרחנו אנו אומרים שצעקת משה כלולה בצעקת בני ישראל בפסוק י'²: "ויצעקו בני ישראל אל ה'". כתגובה לצעקה זו של בני ישראל, ומשה בתוכם, אמר ה' למשה: "מה תצעק אלי?". נמצא, שפסוק י'² הוא הכרחי להבנת פסוק ט"ו. מכיוון שפסוק ט"ו שייך ל-II, ובחינה II מוכרחת לכלול את פסוק י'², פסוק י'² שייך גם הוא ל-II, ופסוק י' כולו הוא יחידה אחת השייכת לבחינה II.

פסוקים י' ו-י"א מתארים תגובות שונות מאוד של ישראל לסכנה המרחפת מעליהם. בפסוק י', ישראל צועקים אל ה'. זוהי תגובה חיובית ורצויה - תפקידה החיובי של הסכנה הוא בהבאת האדם לתפילה אל ה'. לעומת זאת, בפסוקים י"א - י"ב מתוארת תלונה של בני ישראל, מסוג התלונות שבספר במדבר הביאו לכעס של ה' ולעונשים. חז"ל יישבו את הסתירה בכך שישראל נעשו 'כתות כתות', כלומר מדובר בציבורים שונים בתוך עם ישראל. אולם בפסוקים אין רמז לכך. ייתכן שהשילוב הריאלי בין הבחינות השונות אכן היה

נראה שרק פסוקים כ"א₁ ו-כ"א₃ שייכים ל-II (ויש לקרוא את הפסוק כך: "ויט משה את ידו על הים, ויבקעו המים"), אבל פסוק כ"א₂ ("ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה") שייך ל-I.

נקרא את כ"א₂ (השייך, כאמור, ל-I) במנותק מהחלקים האחרים של הפסוק, ותוך התעלמות מכל עניין בקיעת הים, המופיע רק ב-II: "ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה". ישראל והמצרים עומדים, כל אחד במחנהו, כאשר ביניהם עמוד הענן מאיר את החושך, במשך כל הלילה. רוח מזרחית בעלת עצמה מייבשת את הים במשך הלילה, עד שהים הופך לחרבה. נשים לב לכך שאין כל זכר לבקיעה של הים, או לאיזה מסלול צר בתוך הים, אלא הים כולו מתייבש. תיאור זה תורם למגמת הבחינה: המטרה איננה רק להציל את ישראל, באופן שמספיקה מסילה צרה דרך הים, כדי להביאם אל הצד השני של הים. המטרה היא להמחיש בעיני המצרים את כחו ועצמתו של ה'. המחשה זו נעשית על ידי הושבת המצרים במחנה מול הים, באופן שהם מסתכלים ומביטים במשך לילה שלם על העצמה והכח של ה', המייבש ים שלם ברוח הקדים מאתו. פסוק כ"ב ("ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם") מניח בקיעה של המים כאשר עדיין יש מים בשני הצדדים. נוסף על כך, בפסוק זה בני ישראל נוסעים ולא חונים. לכן, פסוק כ"ב שייך ל-II. בפסוק כ"ג המצרים באים "אחריהם... אל תוך הים", כלומר ישראל כבר נכנסו אל הים. לכן, גם פסוק זה שייך ל-II.

פסוק כ"ד ("ויהי באשמורת הבוקר, וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן, ויהם את מחנה מצרים") מתרחש באשמורת הבוקר, כלומר, בחלק האחרון של הלילה, לקראת הבוקר. תיאור זה מתאים לתיאור ב-I, לפיו ה' ייבש את הים במשך הלילה. גם עמוד האש והענן, והתיאור שמצרים נמצאים ב"מחנה" מתאימים לבחינה זו. אחרי שהמצרים ראו במשך הלילה את כח ה' ואת ידו החזקה, הגיע הזמן שה' יגשים את תכניתו "ואכבדה בפרעה ובכל חילו..." (לעיל פסוק ד'), ולשם כך "ויהם את מחנה מצרים"; לכן, פסוק כ"ד שייך ל-I.

פסוק כ"ה הוא המשך ישיר של פסוק כ"ד - המשך מלחמת ה' במצרים. פסוק כ"ה, המתאר את ניסת מצרים "מפני ישראל", גם עומד בסתירה לנאמר בהמשך, בפסוק כ"ח (השייך ל-II), שהמים שבו על מצרים "הבאים אחריהם בים". לכן, ברור שפסוק כ"ה שייך ל-I. בבחינה זו, שני המחנות (של מצרים ושל ישראל) נמצאים על שפת הים. ה' נלחם במצרים, ומצרים מבינים שמלחמת ה' בהם קשורה בקרבתם לישראל, ונסים מפני ישראל.

את מצרים בתוך הים: (כח) וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפגשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד: (כט) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם: לפסוק י"ט שני חלקים: י"ט₁ מדבר על מלאך, ו-י"ט₂ מדבר על עמוד הענן. מתואר שהמלאך היה "הולך לפני מחנה ישראל" - משמע שישראל הולכים, והמלאך לפניהם; ולאחר שהמלאך זו - הוא הולך מאחריהם. תיאור זה מתאים לבחינה II, בה ישראל נוסעים, מצרים רודפים אחריהם, ונאמר למשה לומר לבני ישראל לנסוע ("ויסעו" [ט"ו]). לעומת זאת, עמוד הענן הוא כשמו - עומד. הוא עובר מלעמוד לפניהם ועומד מאחריהם. משמע שבני ישראל אינם הולכים, אלא נמצאים במקום אחד. זה מתאים לבחינה I, בה ישראל חונים על הים, עומדים, מחרישים, ומצפים לה' שילחם להם. לכן, י"ט₁ שייך ל-II, ו-י"ט₂ ל-I.

ניכר שפסוק כ' שייך ל-I, שהרי הוא מדבר על "מחנה", כלומר, ישראל חונים, ומצרים הגיעו עד אליהם, וחנו גם הם; כמו כן, הפסוק מדבר על הענן, הנזכר בפסוק הקודם, ב-I, וגם התיאור "ולא קרב זה אל זה כל הלילה" נראה מתאים יותר למצב שבו שני המחנות עומדים ונייחים, במשך הלילה. בפסוק כ' הענן מאיר את הלילה. כנראה שבענן מעורבת גם אש, כפי שמתואר בפרק הקודם: "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך, ולילה בעמוד אש להאיר להם..." (פרק י"ג, פסוק כ"א), וגם בהמשך הפרק אצלנו: "...בעמוד אש וענן..." (פסוק כ"ד).

פסוק כ"א מכיל שלושה משפטים:

(כ"א₁) ויט משה את ידו על הים.

(כ"א₂) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, וישם את הים לחרבה.

(כ"א₃) ויבקעו המים.

בפסוק כ"א₁ משה מקיים את הציווי על בקיעת הים של בחינה II. גם פסוק כ"א₃ מתאים ללשון הציווי בפסוק ט"ז, השייך ל-II: "...ונטה את ידך על הים ובקעהו". אולם, בציווי הנ"ל משמע שהבקעות המים היא תוצאה מיידית של נטיית יד משה על הים, בעוד בפסוק כ"א נכנס באמצע תיאור של "רוח קדים עזה כל הלילה" (כ"א₂). גם מצד עצמו התיאור איננו סביר: מסתבר שמטרת נטיית היד היא להדגיש שבקיעת הים היא מעשה ה' ואת שליחותו של משה (כפי שהפרק מסכם: "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" [ל"א]), שהרי על ידי המעשה המצווה על ידי ה', נטיית היד, מייד המים נבקעים. לעומת זאת, אם אחרי נטיית היד יש המתנה של לילה שלם, ורק בסוף הלילה המים נקבעים, הרי שהקשר בין נטיית היד לבין הבקעות המים איננו ניכר. משום כך,

מצרים כי אני ה' ויעשו כן: (ח₁) ויחזק ה' את לב פרעה
 מלך מצרים: (ט) וירדפו מצרים אחריהם וישגו אותם
 חנים על הים כל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על פי
 החירת לפני בעל צפון: (יא) ויאמרו אל משה המבלי אין
 קברים במצרים לקחתנו למוות במדבר מה זאת עשית לנו
 להוציאנו ממצרים: (יב) הלא זה הדבר אשר דברנו אליך
 במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו
 עבד את מצרים ממתנו במדבר: (יג) ויאמר משה אל
 העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה
 לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו
 לראתם עוד עד עולם: (יד) ה' ילחם לכם ואתם תחרשו:
 (יט) ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: (כ)
 ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל והי הענן
 והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה:
 (כ"א) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה
 וישם את הים לחרבה: (כד) והי באשמת הבקר
 וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את
 מחנה מצרים: (כה) ויסר את אפן מרכבתיו וינהגו
 בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם
 להם במצרים: (כ"ז) וישב הים לפנות בקר לאיתנו
 ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים:

3. הסיפור על פי חלוקה II:

(ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה
 ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשיתנו כי שלחנו את
 ישראל מעבדנו: (ו) ויאסר את רכבו ואת עמו לקח עמו:
 (ז) ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשם
 על פלו: (ח) וירדף אחרי בני ישראל ובני ישראל יצאים
 ביד רמה: (י) ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את
 עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו
 בני ישראל אל ה': (טו) ויאמר ה' אל משה מה תצעק
 אלי דבר אל בני ישראל ויסעו: (טז) ואתה הרם את מטף
 ונטה את ידך על הים ויבקעהו ויבאו בני ישראל בתוך
 הים ביבשה: (יז) ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו
 אחריהם ואפבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו:
 (יח) וידעו מצרים כי אני ה' בהפבדי בפרעה ברכבו
 ובפרשיו: (יט) ויסע מלאך האלוקים ההלך לפני מחנה
 ישראל וילך מאחריהם: (כא_{1,3}) ויט משה את ידו על
 ויבקעו המים: (כב) ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה
 והמים להם חומה מימינם ומשמאלם: (כג) וירדפו
 מצרים ויבאו אחריהם כל סוס פרעה ורכבו ופרשיו אל
 תוך הים: (כו) ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על הים
 וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו: (כז) ויט
 משה את ידו על הים: (כח) וישבו המים ויכסו את הרכב
 ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא
 נשאר בהם עד אחד: (כט) ובני ישראל הלכו ביבשה
 בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:

פסוק כ"ו ("ויאמר ה' אל משה: נטה את ידך על הים,
 וישבו המים על מצרים, על רכבו ועל פרשיו") מניח
 שהמצרים כבר בתוך הים. דבר זה נאמר קודם לכן רק
 בפסוק כ"ג, השייך ל-II. לכן גם פסוק כ"ו שייך ל-II.

פסוק כ"ז מכיל שלושה משפטים:

(כ"ז₁) ויט משה את ידו על הים.

(כ"ז₂) וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים
 לקראתו.

(כ"ז₃) וינער ה' את מצרים בתוך הים.

תחילת פסוק כ"ז ("ויט משה את ידו על הים")
 מהווה קיום של הציווי בפסוק כ"ו, השייך ל-II, ולכן גם
 פסוק כ"ז₁ שייך ל-II. התוצאה המבוקשת המיידית של
 נטיית יד זו, כפי שנאמר בפסוק כ"ו, היא "וישובו המים
 על מצרים...". שיבת מים זו מתקיימת רק בפסוק כ"ח:
 "וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל
 פרעה הבאים אחריהם בים, לא נשאר בהם עד אחד".

אם כן, פסוק כ"ח שייך אף הוא ל-II.

המשך פסוק כ"ז ("וישב הים לפנות בקר לאיתנו,
 ומצרים נסים לקראתו"), החוצץ בין שני מרכיבים אלה,
 שייך ל-I, והוא אכן מתאים ל-I: הזמן הוא "לפנות
 בקר", כהמשך לתיאורי הזמנים הקודמים בבחינה זו -
 "כל הלילה" (כ"ו) ו"אשמורת הבוקר" (כ"ד); הים "שב
 לאיתנו", אחרי שהים - כלומר, הים כולו - היה
 "לחרבה"; המצרים "נסים", כפי שאמרו בפסוק כ"ה
 'אנוסה מפני ישראל'; והניסה היא "לקראתו", כלומר,
 לקראת הים, שהרי בבחינה זו הם עדיין לא נכנסו אל
 הים, ורק עתה מתוך בלבולם הם נסו מפני ישראל
 החונים על הים, לכיוון הלא נכון (מבחינתם), אל תוך
 הים. גם סוף פסוק כ"ז ("כ"ז₃: וינער ה' את מצרים
 בתוך הים") שייך ל-I, שהרי ב-II המים שבים על מצרים
 ומכסים אותו רק בפסוק הבא (כ"ח: "וישובו המים...").
 נמצא, שפסוק כ"ז₂₋₃ ("וישב הים לפנות בקר" עד סוף
 הפסוק) שייך ל-I.

כאמור, פסוק כ"ח שייך באופן ברור ל-II. פסוק כ"ט
 חוזר חזרה שירית ומדגיש את הניגוד בין מה שארע
 למצרים לבין הליכת ישראל בתוך הים, ולכן גם פסוק
 כ"ט שייך ל-II.

כדי לקרוא באופן רציף את כל אחת מהבחינות, נביא
 כאן את כל אחת מהבחינות במלואה:

הסיפור על פי בחינה I

(א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) דבר אל בני ישראל
 וישבו ויחננו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל
 צפון נכחו תחנו על הים: (ג) ואמר פרעה לבני ישראל
 נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר: (ד) ויחזקתי את לב
 פרעה וירדף אחריהם ואפבדה בפרעה ובכל חילו וידעו